

Karşı Çıkmak Gerekiyordu

"Dünyayı değiştirmek için, mekanı değiştirmek gerekir."¹

Mekanın anlamları insanlığın gelişmesi ve dönüşmesiyle her geçen yüzyıl değişmiştir/dönüşmüştür. Düşünülmesi gereken dönüştüğü şey kadar dönüşme sürecidir. Rene Descartes'ten bu yana mekana belli bir bakış açısı hakimdi. Mekan ya Descartes'in res cogitans-res extensa teoremi ile sadece maddi ya da Öklitçi geometrideki gibi, koordinatlar, çizgiler ve düzlemlerle açıklanan tamamen soyut boş bir yüzey "şey" olarak tanımlanıyordu.² Oysa ki mekan tüm bunların dışındadır. Mekan ne salt bir soyutluk ne de sadece fiziksel bir "şey"dir. Mekan tüm anlam ve biçimleriyle, hem kavram hem de gerçekliktir, yani toplumsaldır, toplumdur. Ne yazık ki insanoğlu, mekanın sahip olduğu tüm bu fiziksel ve ideolojik anlamları, kapitalizmi keşfedince anlayabilmiştir. Bir araya gelerek iktidarları kuran "iyi bildiği" sorgulanmaya açık homo sapiens³, yeni ve entelektüel adıyla "kapitalist iktidarlar" halklarına "daha iyi" hükmedebilmek için kamusal mekanlarda değişiklikler yapmaya başlamıştır. Yaptıkları ilk müdahale ise mekanlardaki ideolojik örtünün kaldırılarak, toplum olma fikrini silmeye çalışmak olmuştur. Toplumsal algıyı yok etmek için başlatılan bu, mekanda bellek silme hareketi 1970'lerde sekteye uğradı. Bu dönemde insanoğlunun uluslararası bilimselleşme kaygısı arttı ve mekan algısı çeşitlenerek kendini bilimselleşmeye yöneltti. Fakat İlhan Tekeli, 1970'lerde Türkiye'deki mekan algısının uluslararası bağlamdan kimi noktalarda ayrıldığına altını çizer.⁴ Ona göre Türkiye'de mekan üretiminin rutinleşmesine ek olarak mimarlık sosyalleşmiştir. Yani mimarlık halka daha çok yaklaşmıştır. Böylece sorgulayan Türkiye'nin toplumsal hareketlerinin artması ve halkın giderek sosyalleşmesi mekan algısına da yansdı. Mekana sosyallik dahil oldukça ve mimarlık sosyal bilimlere yaklaştıkça, fen bilimlerinin katı tavırlı mekan algısı çeşitlendi. Kısaca 1970'lerde mekan üzerine başlayan tartışmalar, toplumsal olaylar ve mekanlar arasında köprü kurarak değişen ve dönüşen mekanı "toplumsal"lığa yaklaştırdı. Ta ki mekan, kapitalizmin çeşitli emekleri sömürerek kurduğu ruhsuz duvara çarpana kadar.

¹Arslan Avar, Adile,2009,"Lefebvre'nin Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan -Diyalektiği", **Dosya 17**,Ankara Mimarlar Odası, Ankara, ss.7-8

²Merrifield,Andy,2000, "Henri Lefebvre: A Socialist in Space",**Thinking Space**,der. M.Crang ve N.Thrift,Routledge,Londra,s.171

³ Kartal, Mehmet Salih, 2013,**Homo Sapiens Manifesto Modern Toplumda İnsanlığın Sonu** [İnsan türünün biominial adı olan homo-sapiens Latince' de "bilen insan" veya "akıllı insan" anlamlarına gelmektedir. Burada homo-sapiens adı kullanılarak insanın ne kadar bildiğine dikkat çekilmek istenmiştir.]

⁴Akış,Tonguç,"Türkiye Mimarlık Akademisinde Mekan Algısı ve Bilimselleşme:1970'lere Yeniden Bakış",**Dosya 17**,Ankara Mimarlar Odası,Ankara,ss:18-19

Karl Marx'ın, dialektik materyalizm teorisinde öne sürdüğü meta kavramı kapitalizmle birleşerek kendini ilk olarak gelişen ve dönüşen mekanda gösterdi.⁵ Kapitalizmin yükselip, insanın en zor sınavı başladığında (para) iktidarlar sorgulamanın önünü keserek boş zihinler yaratabilmek için mekanları da diğer her şeye yaptıkları gibi metalaştırdı ve bu dönüşümü uygulayabilmek için kültür endüstrisine başvurular. Adorno'ya göre kültür endüstrisi kapitalizm etkisiyle ortaya çıkan bir kültürel oluşumdur.⁶ İktidarlar kültür endüstrisini kullanarak algılatmak istediği düşünceyi mekana oturtur, böylece toplum üzerinde sözde özgürlükçü bir egemenlik kurar. Siz arabanızı sürerken, aslında hiç memnun olmadığınız iktidarın her yere "sizi en iyi onların düşündüğü" yazıldığı pankartlar asması gibi veya bir gecede, habersiz kesilen ODTÜ Ormanı yerine, iktidarın bütün sanal mekanlarında "Yeşil konusunda kimse bizimle rekabet edemez." başlıklı haberleri yayarak halkı susturmaya çalışması gibi. Öyle ki günümüzde kültür endüstrisi sadece iktidarların değil büyük inşaat firmalarının da kullandığı bir bilinçaltı tekniğine dönüşmüştür. Mesela yeşil sosyal alanlar vadeden günümüz "çağdaş hapishaneleri"; lüks siteler, residence'larda kamusal alanlar belli kurallar dayatılan sosyal alanlardır.

Başarılı bir şekilde süregelen kapitalist amaçlar altında ezilen mekanlarda yaşayan insanlarda iki olası tepki oluşmuştur. İlki De Certeau'nun zayıfların sistemin gedikleri içine yerleşip, güçlülerin mekanlarını kendilerine özgü hale getirdiği⁷ sistemi altüst etmeyip, sisteme uymadıkları düzendir. Kısaca sistemin gedikleri içine yerleşen zayıflar, sadece sistemin kurallarını ihlal ederler, sistemi yıkmaya çalışmazlar. İkinci olası tepkiyse çok daha basit ve ön görülebilirdir: Kapitalizmin en alt sınıf olarak nitelendirdiği işçi sınıfından doğacak bir tepki yani devrim, kapitalizm çıkmazındaki insanların tek kurtuluş yoludur. Kimileri kapitalizm altında anlamını yitirerek "mutantlaşan" mekanlarda yaşamını sürdürmeye devam eder, günümüz en popüler kamusal alanı olan alışveriş merkezlerine gidip tek tip mobilyalardan birini fakat en pahalı olanını seçerek kendilerini kanıtlamış, mağaralarını kendi zevklerine göre döşeme iradesine sahip olduklarına inanırlar veya iktidarın denetimindeki onlarca kanaldan birini seçerek sanal mekanlarında hür olduklarını düşünürler, belki de mağarasında zincirlere vurulu, hep aynı yöne bakan birinin en ufak oyuna aldanmasını hoş görmek gerekir? Tabi her şey bir yere kadar! Bugün koşullarına uyarlamak istersek "birilerine" kadar. Çünkü halk arasında marjinaller, iktidarı indirmek için paralel yapıyla birlikte çalışan çapulcular, anarşistler, komünistler, feministler ve sonuna -ist yapım eki eklenebilen "diğerlerinin" mekanın kapitalist dönüşümüne son vereceklerin, mağara duvarını izlemekten çok daha yaratıcı fikirleri vardır. İsmet Özel'in dediği gibi Evet, İsyandır!⁸

⁵ Arslan Avar, Adile, 2009,ss8-9

⁶ Adorno, Theodor W.,2003 ,"Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken",Çev. Bülent O. Doğan, Cogito Dergisi, **Adorno: Kitle, Melenkoli, Felsefe**,Yapı Kredi Yayınları ,sayı:36,s.76-83,İstanbul

⁷ De Certeau, Michel, 2009,**Gündelik Hayatın Keşfi-1**, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul

⁸ Özel, İsmet, 1969, **Evet! İsyandır**, De Yayınevi, İstanbul

"Siz ve biz birbirimizi görmeden bin yıl daha gezinelim aynalı karanlığımızda"⁹

Murathan Mungan "Gecenin Uzun Söylevi 5 " adlı yazısında kapitalist iktidarların kendilerine ideolojilerine uymayan insanların fikirlerine çamur atarak, rakip düşünce biçimlerini açığa vurulmayan, ama sistemli bir mantıkla dışlayarak ve toplumsal gerçekliği kendine uygun yollarla çarpıtarak aynı toprağa ait insanların "siz-biz"leştirilmesine dikkat çeker. Kapitalist iktidarlar ayrıştırmaya çalıştığı kamudan metalaştırılmış mekanlarda sessiz sakin oturmasını ister, tomalarla, akreplerle halktan "kibarca" rica ederler. Fakat kimileri durmaz, duramaz. Wolfdietrich Schnurre'nin dediği gibi "çünkü bazen karşı çıkmak gerekir"¹⁰. Mekanın metalaştırılarak üretimine ilk ses getiren eylem Storefront Art and Architecture'ın Occupy Wall Street hareketine karşılık 2011'de başlattığı fikir çağrısı "Kamusal Alan İşgal Stratejileri(1)" adıyla tanınan, dünyanın her yerinden protesto ve halk eylemlerini konu alan sergidir.¹¹ Bu sayede mekan işgalleri tekrar tartışılmaya, düşünölmeye ve sorgulanmaya açıldı. Türkiye'de ise iktidarın kamusal mekan katli girişimleri, dünyada farklı bir adla, daha büyük bir tepkiyle tanındı. "Taksim Gezi Parkı Direnişisi". "Tabiatla hemen hemen her varlık kerterizlerde yaşar. Belli noktalar insanlar için çok şey ifade eder."¹²Sevgiliyle ilk kez el ele tutuşulan mekan, çocuklukta altında oyunlar oynadığınız ağaç olabilir. Bu yönden bakıldığında Gezi, İstanbul için önemli kerterizlerden biridir. Taksim Gezi Parkı'nı yıkma çalışmaları, halkta geç de olsa, mekanın ne olduğu, kime ait olduğu gibi sorgulamaların başlamasına yol açtı. Mimari eleştiri halka taşındı, Gezi'de kurulan atölyelerde mekan-toplum-iktidar gibi kavramlar sorgulanarak, Mülksüzleştirme Ağları¹³ gibi yaratıcı projelere imza atıldı. Evlerde boşa yanan bazı "kapitalist ampuller" söndüröldü ve böylece mekanın sosyal, ekonomik, ideolojik dönüşümü ve iktidarın kamusal mekan katli projeleri sorgulandı. Önceki dönemlerde soyut-somut/kamusal-özel mekanların mekanların çatışma ve uzlaşmalarına şahit olan kent sakinleri, Gezi'de de sanal-fiziksel mekanlar arasındaki birleştirici gücü ve çatışmaları gördü. Cansız, sabit durağan mekanların aksine canlı, akışkan, değişken olan bu iki mekan örgütlenerek kamuoyunda büyük bir "uyanışa" sebep oldu. Tüm bu çıkarımlardan ve verilen özücü kayıplardan sonra halk çok önemli bir gerçeğin farkına vardı: Mekanlar, kente hükmeden kapitalist iktidarın değil; kentte yaşayan insanlarındır! İnsanların en büyük erdemi olan şehirler, insanların yaşama sebebi olarak onlardan ayrı düşünölemez.

⁹ Mungan, Murathan, 2010, "Gecenin Uzun Söylevi 5", **Metinler Kitabı**, Metis Yayınları, İstanbul

¹⁰ Schnurre, Wolfietrich , 1999 , **Karşı Çıkmak Gerekiyordu**, Çev. Zeyyat Selimoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

¹¹URL: <http://www.storefrontnews.org/archive/2010> (erişim tarihi: 03. 03. 2014)

¹² Konuralp, Mehmet, 2010, **Cumartesi Buluşmaları**, Tmmob Mimarlar Odası, İstanbul

¹³13.İstanbul Bienali Rehberi ,2013, **Anne, Ben Barbar Mıyım?**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W.,2003 , "Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken",Çev.Bülent O. Doğan,Cogito Dergisi,**Adorno:Kitle,Melenkoli,Felsefe**,Yapı Kredi Yayınları ,sayı:36,s.76-83,İstanbul

Akış,Tonguç,"Türkiye Mimarlık Akademisinde Mekan Algısı ve Bilimselleşme:1970'lere Yeniden Bakış",**Dosya 17**,Ankara Mimarlar Odası,Ankara,ss:18-19

Arslan Avar, Adile,2009,"Lefebvre'nin Üçlü-Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan - Diyalektiği", **Dosya 17**,Ankara Mimarlar Odası, Ankara, ss.7-8

De Certeau, Michel, 2009,**Gündelik Hayatın Keşfi-1**, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul

Kartal, Mehmet Salih, 2013,"**Homo Sapiens Manifesto Modern Toplumda İnsanlığın Sonu**, Yakın Plan Yayınları, İstanbul

Konuralp, Mehmet, 2010, **Cumartesi Buluşmaları**,Tmmob Mimarlar Odası,İstanbul

Merrifield,Andy,2000, "Henri Lefebvre: A Socialist in Space",**Thinking Space**,der. M.Crang ve N.Thrift,Routledge,Londra,s.171

Mungan, Murathan, 2010,"Gecenin Uzun Söylevi 5",**Metinler Kitabı**, Metis Yayınları, İstanbul

13.İstanbul Bienali Rehberi,2013, **Anne, Ben Barbar Mıyım?**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Özel, İsmet, 1969, **Evet! İsyan**,De Yayınevi,İstanbul

URL: <http://www.storefrontnews.org/archive/2010> (erişim tarihi: 03. 03. 2014)

Schnurre, Wolfietrich ,1999 ,**Karşı Çıkmak Gerekiyordu**,Çev.Zeyyat Selimoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul